

ΖΑΧΑΡΕΝΙΑ ΜΕΝ. ΣΗΜΑΝΔΗΡΑΚΗ

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ Ν. ΠΑΠΑΔΑΚΗ - Σ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗ
(1920-1923)

(ΑΝΑΤΥΠΟ)

ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ
Περίοδος Δ' Τόμος 3 1989/90

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ Ν. ΠΑΠΑΔΑΚΗ – Σ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗ
(1920 – 1923)

Στην επιστημονική έκδοση ΛΥΚΤΟΣ ο γνωστός ερευνητής της Κρητικής Ιστορίας καθηγητής Θεοχάρης Δετοράκης δημοσίευσε έξι ανέκδοτες επιστολές του ιδρυτή του Ιστορικού Αρχείου Κρήτης Νικολάου Παπαδάκη (1870-1941) προς τον Στέφανο Ξανθουδίδη (1864-1928), διευθυντή τότε του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου¹. Οι επιστολές αυτές βρίσκονται ακατάγραφες σε φάκελο του αρχείου του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου και εστάλησαν στον Σ. Ξανθουδίδη τα έτη 1921-1923. Στο εισαγωγικό του σημείωμα, ο Θ. Δετοράκης σημειώνει το πόσο ενδιαφέρουσες θα ήταν και οι απαντήσεις του Σ. Ξανθουδίδη προς τον Ν. Παπαδάκη, εάν βέβαια θα ήταν δυνατό να επισημανθούν. Οι πιθανότητες επισήμανσής τους ήταν πράγματι μηδαμινές, γιατί αρχείο Ξανθουδίδη, τουλάχιστον στο Ιστορικό Αρχείο Κρήτης, δεν έχει παραδοθεί και ο Ν. Παπαδάκης δεν κατέλιπε προσωπικό αρχείο, θεωρήθηκε δε απίθανο να είχαν διασωθεί σε κάποια ιδιωτική αρχειακή συλλογή. Σε μια ύστατη προσπάθεια ανεύρεσης των απαντητικών επιστολών του Ξανθουδίδη, ερευνήθηκε το αρχείο αλληλογραφίας του Ιστορικού Αρχείου Κρήτης. Και πράγματι, οι επιστολές Ξανθουδίδη αλλά και άλλες του Παπαδάκη προς αυτόν (σε σχέδια) είναι ενσωματωμένες στην αλληλογραφία της Υπηρεσίας από το 1920 (χρόνο ίδρυσης του Ιστορικού Αρχείου Κρήτης) και εξής. Προφανώς ο Παπαδάκης θεωρούσε υπηρεσιακή την αλληλογραφία του με τον Ξανθουδίδη, γι' αυτό και έχει πρωτοκολλήσει τα έγγραφα, σημειώνοντας τους σχετικούς αριθμούς. Είναι πράγματι συγκινητικές οι προσπάθειες συγκρότησης μιας αρχειακής υπηρεσίας στην Κρήτη, συγκεκριμένα στα Χανιά. Αποτέλεσε σκοπό ζωής για τον Ν. Παπαδάκη, ο οποίος με ζήλο και θέρμη δημιούργησε στα 1920 ένα μικρό πυρήνα αρχείων, που σήμερα —με

1. Θ. Δετοράκη, «Ανέκδοτες επιστολές του Ν. Ι. Παπαδάκη στον Στέφανο Ξανθουδίδη», ΛΥΚΤΟΣ, Β', (1986), 226-240.

τις συνεχείς εισδοχές αρχείων και χειμηλίων— θεωρείται πλέον ένα από τα μεγαλύτερα περιφερειακά Ιστορικά Αρχεία της χώρας.

Παρατίθενται, λοιπόν, οι επιστολές του Ν. Παπαδάκη προς τον Σ. Ξανθουδίδη (όσες φυσικά δεν έχουν δημοσιευτεί στη ΛΥΚΤΟ και που προφανώς δε σώζονται στο σχετικό φάκελο του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου), καθώς και οι απαντητικές επιστολές του Σ. Ξανθουδίδη προς τον Ν. Παπαδάκη των ετών 1920-1923. Τα αρχειακά κείμενα που δημοσιεύονται παρακάτω καταγράφονται με το πολυτονικό σύστημα και διατηρείται η ορθογραφία και σύνταξη. Στο κάθε έγγραφο σημειώνεται και ο αριθμός πρωτοκόλλου που έχει λάβει ως εισερχόμενο. Η πρώτη επιστολή Ξανθουδίδη έχει αριθμό πρωτοκόλλου «γ'», γιατί περιέργως τα τρία πρώτα έγγραφα της υπηρεσιακής αλληλογραφίας του Αρχείου έχουν αριθμηθεί με τα τρία πρώτα γράμματα της αλφαβήτου. Στο τέταρτο, η αρίθμηση αρχίζει από το 1, που συνεχίζεται κανονικά στα επόμενα έγγραφα. Οι δημοσιευμένες επιστολές Παπαδάκη παρεμβάλλονται μόνο με τον αριθμό πρωτοκόλλου, την ημερομηνία τους και τον αριθμό της σελίδας που δημοσιεύονται στη ΛΥΚΤΟ.

[αριθμ. πρωτ. Ι.Α.Κ.: γ']

Ἐν Ἀθήναις 6 Μαρτίου 1920

Ἀγαπητέ φίλε κ. Παπαδάκι,

Εύρισκόμενος ἐδῶ πρό καιροῦ χάριν μελετῶν ἐνθυμήθην τά δύο Κρητικά ἀρχεῖα τό τοῦ 66 τό ὁποῖον κατετάξατε σεις, καί (και) τό μικρόν τοῦ 21 (τῆς Γραμβούσης) καί ἠθέλησα νά ζητήσω πληροφορίας περί αὐτῶν ἐδῶ. Μετέβην λοιπόν σήμερον εἰς τό ἐδῶ Ἀρχεῖον² τό διευθυνόμενον ὑπό τοῦ κ. Βλαχογιάννη, ἐλπίζων ὅτι θά εὕρισκοντο ἐκεῖ. Ἀτυχῶς οὔτε τό ἓν οὔτε τό ἄλλο εὕρίσκεται εἰς τό Ἀρχεῖον.

Διά τό Γραμβουσάνον τό ὁποῖον ἐπί ἔτη ἐφυλάσσετο εἰς τό Μουσεῖον Χανίων, ἔμαθον ὅτι πρό δεκαετίας περίπου ὅτε ἦλθεν ὁ κ. Κρέμος εἰς Κρήτην, τό ἐζήτησεν ἀπό τόν τότε ἐπιμελητήν κ. Π. Βαλάκιν, ὅστις καλῶς ποιῶν ἠρνήθη νά τοῦ τό δώση κατ' οἶκον, ὡς ἤξιου, τῷ εἶπε δέ ὅτι δύναται ἐφ' ὅσον θέλει νά τό συμβουλευθῇ εἰς τό γραφεῖον τοῦ Μουσείου. Ὁ Κρέμος ὁμως ἐπέμενε νά τό λάβῃ καί διά πολλῶν ἐνεργειῶν εἰς τήν τότε διεύθυνσιν τῆς Παιδείας κατώρθωσε νά τό πάρῃ ἐκ μέρους τῆς Διευθύνσεως καί κατ' ἐντολήν αὐτῆς εἰς τόν Βαλάκην ὁ κ. Στεφανάκης, ὅστις καί τό παρέδωκεν εἰς τόν Κρέμον, οὗτος δέ λαβὼν

2. Τα Γενικά Αρχεῖα του Κράτους.

αυτό ἀπῆλθεν εἰς Ἀθήνας ὅπου καί εὐρίσκεται μέχρι σήμερον καί τό κατακρατεῖ. Αὐτό λοιπόν δέν εἶναι δύσκολον νά ληφθῇ εἴτε μέ τό καλόν εἴτε καί διά τῆς Εἰσαγγελικῆς ἀρχῆς.

Διά τό ἄλλο τοῦ 66 ζητῶ τήν ἐπικουρίαν σας διά νά κατορθώσωμεν νά μάθωμεν ποῦ εὐρίσκεται. Σᾶς παρακαλῶ λοιπόν νά μοῦ γράψετε εἰ δυνατόν ἀμέσως ὅ,τι γνωρίζετε περί τούτου διά νά προσανατολισθῶ εἰς τās ἐρεῦνας μου. Καί ἐν πρώτοις τί εἶδους Ἀρχεῖον ἦτο, πόθεν ἐλήφθη καί ἀπό τί συνίστατο καί εἰς πόσους τόμους τό συνεπήξατε, καί ὅλας τās ἄλλας σχετικές πληροφορίας ἔπειτα πότε καί ὑπό τίνος παρελήφθη καί ποῦ ἐστάλη ἢ τί ἀπέγινεν. Αἱ πληροφορίες αὗται μοῦ εἶναι ἀπαραίτητοι διά τās περαιτέρω ἐρεῦνας μου διά νά τό ἀνακαλύψωμεν καί τό ἐξασφαλίσωμεν εἴτε εἰς τό ἐδῶ Ἀρχεῖον εἴτε εἰς τήν Κρήτην³.

Θά μείνω ἐδῶ περί τās 20 ἡμέρας ἀκόμη καί διά τοῦτο σᾶς παρακαλῶ νά μοῦ δώσετε τās πληροφορίες αὐτάς ὅσον τό δυνατόν ταχέως. Ἐμαθον τελευταῖον ὅτι ἐργάζεσθε εἰς τήν Μοναστηριακήν Ἐπιτροπὴν Χανίων καί χαίρω διά τοῦτο.

Μετά πολλῆς ἀγάπης
Σ. Ξανθουδίδης

Ξενοδοχεῖον «Μητρόπολις» παρά τήν πλατεῖαν Ὀμονοίας

(Σημείωση Παπαδάκη: ἀπήντησα τῇ 13 Μαρτίου)⁴

[χωρίς ἀριθμό πρωτοκόλλου,
προφανῶς συνημμένο στο ὑπ' ἀριθμ. 2]

Ἐν Ἀθήναις 21 Μαρτίου 1920
(Ξενοδοχ. Μητρόπολις)

Ἀγαπητέ φίλε κ. Παπαδάκη,

Μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ χαρά μου διά τήν εὔρεσιν τοῦ Κρητ. ἀρχείου τοῦ 66.

3. Καί τα δύο ἀρχεῖα ἀπόκεινται σήμερα στο Ἱστορικό Ἀρχεῖο Κρήτης. Εἰδικά για το πρώτο σημειώνεται ὅτι το 1973 το Υπουργεῖο Πολιτισμοῦ ἀγόρασε για λογαριασμό του Ι.Α.Κ. ἀπό βιβλιοπωλεῖο των Αθηνών 878 κρητικά ἱστορικά ἐγγράφα των ἐτῶν 1821-1908 που εἰσῆχθησαν στην Ὑπηρεσία ως Συλλογή Γεωργίου Κρέμου με αὐξ. ἀριθμ. 52.

4. Δε βρέθηκε ἡ ἀπάντηση του Παπαδάκη.

αυτό θά ἀποτελέσῃ τόν πρῶτον πυρῆνα τῶν Κρητικῶν Ἀρχείων· χαίρω δέ ὅτι ἔδωκα ἀφορμήν νά ἐμβῇ εἰς ὁδόν ἐκτελέσεως μιᾶ τόσον ἐθνική ἐργασία.

Σήμερον γράφω εἰς τήν Γεν. Διοίκησιν καί φροντίσατε νά ἴδετε τό ἔγγραφον· κάμνω θερμήν σύστασιν νά σᾶς ἀνατεθῇ ἡ ὑπηρεσία αὐτή, διά τήν ὁποίαν εἴσθε ὁ μόνος κατάλληλος.

Τήν ἐρχομένην Τετάρτην συνεφωνήσαμε μέ τόν κ. Κρέμον νά μοῦ παραδώσῃ τό μέρος τοῦ ἀρχείου τοῦ 21 τό ὁποῖον ἔχει· τό ἄλλο ἄς ζητήσῃ ἡ Γεν. Διοίκησις παρά τοῦ κ. Στεφανάκι.

Ἐδῶ χρειάζεται ἐντονος καί πολυήμερος ἐργασία εἰς τά διάφορα Ὑπουργεῖα διά νά ἀνακαλύψῃ ὅ,τι Κρητικόν εὐρίσκεται· ἐγώ δέν εὐκαιρῶ⁵ ἀφ' οὗ ἀμέσως μετά τό Πάσχα ἐπανέρχομαι εἰς Ἡράκλειον· διά τοῦτο συνιστῶ εἰς τόν Γεν. Διοικητήν νά ἐξουσιοδοτήσῃ ἢ ἀποστείλῃ κατάλληλον πρόσωπον διά νά ἀνεύρῃ περισυλλέξῃ καί μεταφέρῃ εἰς Κρήτην ἐκ τῶν διαφόρων Ὑπουργείων τά ὑπηρεσιακά Ἀρχεῖα. Δέν θά ἦτο κακόν ἂν ὁ ἴδιος ἐστέλλεσθε μέ πίστῳσιν ἐννοεῖται εἰδικήν διά τά ἐξοδα κλπ.

Πλήν τοῦ νόμου 380 καί τοῦ κανονιστικοῦ διατάγματος, ὑπάρχει καί ἄλλος σχετικός νόμος ὑπ. ἀριθμ. 1288, 10 Ἀπριλίου 1918 περί συστάσεως δημοτικῶν ἀρχείων· οὗ ἄρθρον κανονίζει ὡς μοῦ εἶπεν ὁ Βλαχογιάννης τήν ἐν τῷ μέλλοντι σύστασιν τοπικῶν ἀρχείων. Αὐτά μελετήσατε καί ὑποδείξατε εἰς τήν Γεν. Διοίκησιν τόν τρόπον τῆς συστάσεως Κρητικοῦ Ἀρχείου τώρα μάλιστα πού θά συνέλθῃ ἡ Βουλὴ καί οἱ Βουλευταί Κρήτης θά ἐνεργήσωσιν ὅ,τι χρειασθῇ δι' αὐτό.

Θά ἀναχωρήσω ἐντεῦθεν τήν ἐβδομάδα τῆς Διακαινησίμου· ἴσως θά διέλθω ἐκ Χανίων διά νά ἀφήσω καί τά ἔγγραφα ἂν κατορθώσω νά τά λάβω.

Σᾶς ἀσπάζομαι φιλικώτατα

Σ. Ξανθουδίδης

5. Με ἐγγραφό του (αριθμ. πρωτ. 2/16-3-1920), ο Παπαδάκης είχε πληροφορήσει τον Γεν. Διοικητή Κρήτης ὅτι ο Ξανθουδίδης θα μπορούσε «ἂν διετάσσετο, νά ἐξετάσῃ τήν ὑπόθεσιν» των Κρητικῶν Αρχείων στην Αθήνα. Συνημμένο στο ἐγγραφο αὐτό εἶναι τηλεγράφημα του Γεν. Διοικητή (με το γραφικό χαρακτήρα του Παπαδάκη και την ἴδια ημερομηνία) που ἔχει ως εξής:

Ξανθουδίδην ἔφορον ἀρχαιοτήτων

Ἀθήνας

Ξενοδοχεῖον «Μητρόπολις»

Παρακαλοῦμεν ἐπιμεληθῆτε περισυλλογῆς καί μεταφορᾶς εἰς Χανία ἀρχείου 1821· ἐξετάσατε καί πληροφορήσατε ἡμᾶς πού κεῖνται ἀρχεῖα πρώην Ἀ. Διευθύνσεων μάλιστα Γραφείου Ἡγεμ. Συμβουλίου καί ἐκτελεστικοῦ εἰ δυνατόν δέ καί ὑπάτου Ἀρμοστοῦ Ζαΐμη, ὁμοίως καί ἐπαναστάσεων Κρήτης.

[χωρίς αριθμό πρωτοκόλλου,
μεταξύ των υπ' αριθμ. 4 και 5]

ΚΡΗΤΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ
ΕΝ ΗΡΑΚΛΕΙΩ

Ἐν Ἡρακλείῳ 20 Ἀπριλίου 1920

Ἀγαπητέ φίλε κ. Ν. Παπαδάκι

Θά ἐπεθύμουν νά μάθω τί ἀπέγινε μέ τήν ἰδρυσιν τοῦ Κρητικοῦ Ἀρχείου, ἥτοι πρῶτον ἄν ἔγινε καμμιά ἐνέργεια ἄλλη πρὸς εὔρεσιν ἱστορ. ἀρχείων καί υπηρεσιακῶν ἀρχείων⁶, καί ἄν ὁ Γεν. Διοικητῆς ἀπέστειλεν ἢ πρόκειται νά ἀποστείλῃ πρόσωπον μέ τήν εἰδικήν ἐντολήν τῆς περισυλλογῆς εἰς Ἀθήνας, ὅπως διά δύο ἐγγράφων μου ὑπεδείκνυνον, καί ὅ,τι ἄλλο σχετικόν ἐγένετο, γίνεται ἢ σχεδιάζεται νά γίνῃ. Τό διαφέρον μου εἶναι νά διασωθῶσι τά ἀρχεῖα αὐτά τώρα πού μποροῦν νά εὑρεθῶν ἀκόμη ὅσα σώζονται, διότι μετ' ὀλίγα ἔτη ἴσως θά εἶναι ἀργά πλέον. Εὐρέθη τό ἀρχεῖον τοῦ 21; τί πληροφορίας ἔδωκαν ὁ Ἀβραάμ Λευκόχειρ⁷ ὁ ὁποῖος παρέδιδεν αὐτό πρὸς ἀντιγραφὴν εἰς τόν Κρέμον. Σέ παρακαλῶ κράτει με ἐνήμερον.

Διά νά ἰδρυθῇ Κρητικόν Ἀρχεῖον πρέπει νά γίνῃ εἰδικόν νομοσχέδιον, διότι μέ τόν ὑπάρχοντα νόμον δέν εἶναι δυνατόν νά ἀναλάβῃτε τά ἐν τοῖς Γενικοῖς Ἀρχείοις Ἀθηνῶν ὑπάρχοντα Κρητικά ἔγγραφα, οὐδέ δημιουργεῖται σοβαρά ὑπηρεσία ἀρχειακή ἐν Κρήτῃ. Τώρα δέ εἶναι καιρός νά γίνῃ τό νομοσχέδιον καί ψηφισθῇ, ἀφ' οὗ ἐννοεῖται γίνῃ κατάλληλος ἐνέργεια παρά τῇ Κυβερνήσει καί τοῖς Βουλευταῖς Κρήτης. Χρειάζεται σύντονος καί δραστηρία ἐργασία τοῦ Γεν. Διοικητοῦ καί τῶν Βουλευτῶν. Ἡ Κρήτη ἔχουσα τόσον πολυχρόνιον καί σημαντικήν ἱστορίαν δικαιοῦται νά ἔχῃ τό ἱστορικόν της Ἀρχεῖον ἵνα ἐπ' αὐτοῦ κατόπιν ὁ μέλλον ἱστορικός βασίσῃ τήν ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἱστορίαν της.

Φοβοῦμαι ὅτι οἱ Βουλευταί τῆς Κρήτης δέν ἐπῆραν ἀκόμη εἶδησιν περὶ τῆς

6. Μια μέρα αργότερα ἀπὸ τὴν ἡμερομηνία αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς Ξανθουδίδη, στις 21/4/1920, ὁ Γεν. Δ/ντῆς Κρήτης Σ. Κροκιδάς γνωστοποιοῦσε στον Παπαδάκη με τὸ ἀριθμ. 7527 ἐγγράφον τοῦ ὅτι εἶχε προσληφθῇ γιὰ ἓνα ἐξάμηνο ὡς προϊστάμενος τῆς ὑπηρεσίας γιὰ τὴν περισυλλογὴ καὶ ταξινόμηση τοῦ ἀρχείου τοῦ τουρκικοῦ καθεστώτος στὴν Κρήτη. Ὡς ἡμέρα ἀναλήψεως υπολογιζόταν ἡ 15/3/1920 καὶ ὁ μισθὸς τοῦ ὀριζόταν στις 300 δρχ. Με ταυτάριθμη ἀπόφαση προσλήφθηκε ὡς βοηθὸς τοῦ ὁ Ἀντώνιος Βλαντῆς με μισθὸ 150 δρχ. Ἀργότερα παρατάθηκε τὸ χρονικὸ διάστημα ὑπηρεσίας τους με τὴν ἀνάλογη αὐξηση μισθοῦ.

7. Ὁ Ἀβραάμ Λευκόχειρ ἦταν ὁ προϊστάμενος τοῦ Μεταφραστικοῦ Γραφείου.

σπουδαιότητα τοῦ πράγματος καί χρειάζεται προηγουμένη κατήχησις διά νά ἐννοήσουν τήν σοβαρότητα αὐτοῦ.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει καταστήσατέ με ἐνήμερον πάσης σχετικῆς εἰδήσεως.

Μετά φιλικωτάτων χαιρετισμῶν
Σ. Ξανθουδίδης

[χωρίς ἀριθμό πρωτοκόλλου, ἀκριβῶς
ἐπόμενο της ἐπιστολῆς Ξανθουδίδη
μεταξύ των υπ' ἀριθμ. 4 καί 5]

Περικοπαί ἐκ τῆς πρὸς τόν κ. Ξανθουδίδην
ἐπιστολῆς τῆς 26 Ἀπριλίου 1920

...Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐνέργειαι μονίμων πραγμάτων διστάζω νά ἀναλάβω⁸ διότι πρῶτον μὲν ἐνδέχεται νά παρεξηγηθῶ ὅτι δέν εἰσηγοῦμαι τά ὀρθά ἀλλά τά συμφέροντά μου· τοιαύτη δέ παρεξήγησις ἡμπορεῖ νά ἐκταθῇ —ἅπαξ δημιουργηθεῖσα— καί εἰς ἄλλας ὑπηρεσιακάς εἰσηγήσεις μου, ὅπερ ὀφείλω νά προλάβω· ἔπειτα ἡ παρούσα Βουλὴ —μίαν φοράν ἀκόμη ὁπού θά συνέλθῃ—, δέν θά ἀσχοληθῇ εἰμὴ ἐπὶ τῆς τουρκικῆς συνθήκης. Πρὸς τούτοις φοβοῦμαι ὅτι τό ὑπουργεῖον θά μᾶς παραπέμψῃ εἰς τόν νόμον 1289, ὁ ὁποῖος ἐπιτρέπει τήν ἰδρυσιν τοπικῶν ἀρχείων ὑπὸ ὅρους, ὁ κυριώτερος τῶν ὁποίων καί ἐματαίωθεν πᾶσαν τοιαύτην ἰδρυσιν —σκοπίμως ὡς νομίζω τεθεῖς— εἶναι ὅτι τήν δαπάνην τῆς ἰδρύσεως καί συντηρήσεως τοῦ τοπικοῦ ἀρχείου πρέπει νά ἀναλάβῃ ὁ Δῆμος, ἡ ἡ Κοινότης, ἡ τό Μοναστ. Ταμεῖον. Ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ ὅρου τούτου φαίνεται μοι δυσκολωτάτη.

Ὁ νόμος αὐτός ἐφηρμόσθη ἤδη ἐν Ὑδρᾷ, εἰς τήν ὁποίαν καί κατὰ τό πλεῖστον ἀφορᾷ· μόνον ἐν ἄρθρον, τό τελευταῖον ὁμιλεῖ περί ἰδρύσεως καί ἄλλων μονίμων τοπικῶν ἀρχείων. Διά τήν Κρήτην βέβαια εἰμπορεῖ νά γίνῃ ἰδιαίτερος νόμος, προνομιακός, ἀλλά χρειάζεται ἐργασία πολλή καί χρόνος, ἕως ὅτου νά ὠριμάσῃ τό πρᾶγμα.

Διά τά ἐν Ἀθήναις ἀρχεῖα· τό τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Σύρου, τῆς Βουλῆς, τοῦ 1821 καί τοῦ Ἡγεμ. Συμβουλίου, δέν εἰσηγήθην ἀκόμη τίποτε νά γίνῃ· διότι τό πρῶτον δέν δύναται νά δοθῇ καί ἂν μεταβῇ κανεῖς νά τό ζητήσῃ.

8. Ὡς γνωστόν, ὁ Παπαδάκης δέν διέθετε πανεπιστημιακές περγαμινές.

τό δεύτερον —τῆς Βουλῆς— δέν ἐπείγει καί τά ἄλλα δέν εἰξεύρομεν ποῦ εὐρίσκονται. Τό τοῦ 21 πρό πάντων φοβοῦμαι ὅτι θά δυσκολευθῶμεν πολύ νά τό συγκεντρώσωμεν. Ὁ κ. Κρέμος τῷ 1908, δέν παρέλαβε τῷ ὄντι ἔγγραφα ἐξ αὐτοῦ· τῷ 1909 τό παρέλαβεν ὁλόκληρον ὁ κ. Στεφανάκης καί τότε, ὅτε δηλ. εὐρίσκετο εἰς χεῖρας τοῦ κ. Στεφανάκη, ἦλθε πάλιν ὁ Κρέμος καί ἔλαβε μερικά ἔγγραφα ἀπό τοῦ Στεφανάκη, ὅχι ἀπό τοῦ Ἀβραάμ Λευκόχειρος. Τοιαύτας πληροφορίες εἶχον ἐγώ.

Θά ἐρωτηθῇ ὁ κ. Στεφανάκης, ἀλλά δέν πιστεύω ὅτι θά μᾶς βοηθήσῃ πολύ εἰς τήν εὑρεσιν τοῦ ἀρχείου.

Περί τοῦ ἀρχείου τοῦ Ἡγ. Συμβουλίου θά ἐρωτηθῇ ὁ Τμηματάρχης Ἐμμ. Ἀποστολάκης, ὁ ὁποῖος, ὡς ἔμαθον, κατῆλθε πρό διετίας ἢ πρό τριετίας καί παρέλαβεν αὐτό.

Ὅταν συγκεντρώσωμεν σαφεῖς πληροφορίες καί βεβαιωθῶμεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θά μεταβῇ εἰς Ἀθήνας δέν θά ταλαιπωρηθῇ παραπεμπόμενος ἐκ τοῦ ἐνός εἰς τό ἄλλο ὑπουργεῖον χωρίς νά φέρῃ ἀποτέλεσμα, τότε θά γίνῃ σκέψις περί ἀποστολῆς καταλλήλου προσώπου. Τώρα νομίζω ὅτι τοιαύτη ἀποστολή θά εἶναι ἄκαρπος.

.....
Ἀργότερα θά σᾶς γράψω περί τοῦ σχεδίου τῶν ἐργασιῶν μου διά νά ζητήσω τήν γνώμην σας.

Τό μέγα διάφέρον σας πολύ μέ ἐνθαρρύνει εἰς τό δύσκολον ἔργον τό ὅποιον ἀνέλαβον.

Μετ' ἐξαιρέτου ὑπολήψεως καί ἀγάπης
ὄλως Ὑμέτερος
Ν. Παππαδάκης

[αριθμ. πρωτ. Ι.Α.Κ.: 15]

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

Ἐν Ἡρακλείῳ 31 Ἰουλίου 1920

Ἐλήφθη 5 Αὐγ.

Ἀγαπητέ φίλε κ. Παππαδάκι,

Δέν τολμῶ οὔτε νά συμπληρώσω οὔτε νά ἐρμηνεύσω τάς ἐπισημειωτικὰς πράξεις τῶν δύο Δουκικῶν ἐγγράφων χωρίς νά τά ἔχω πρό ὀφθαλμῶν. Σᾶς ἐπαναπέμπω τό χαρτίον σας καί ἐπιφυλάττομαι ὅταν ἔλθω κατά τό φθινόπωρον

εἰς Χανιά νά τά ἀναγνώσωμεν μαζί ἐκ τοῦ πρωτοτύπου.

Τά ἔγγραφα καί λοιπά χειμήλια Χρυσοπηγῆς ἐδημοσίευσα εἰς τόν Β' τόμον τῆς Χριστ. Κρήτης⁹, τόν ὅποιον ἔχετε. Εὐρῆκα ὅμως καί τό ἀπόσπασμα καί σᾶς τό ἀποστέλλω διά τό Ἀρχεῖον.

Μέ πάντα τρόπον πρέπει νά εὐρεθῇ τό Ἀρχεῖον τοῦ 21. Ὁ κ. Στεφανάκης πρέπει νά πεισθῇ ὑπηρεσιακῶς νά εἰπῇ τήν ἀλήθειαν. Ὁ Κρέμος (μολονότι γέρον ξεκουτιασμένος) ἐπιμένει ὅτι οὐδέν πρωτότυπον ἔγγραφον παρέλαβεν ἀναχωρῶν ἐκ Κρήτης, δέν ἐνθυμεῖται ὅμως καί νά εἰπῇ εἰς ποῖον παρέδωκε τά ἔγγραφα μετά τήν ἀντιγραφὴν.

Σᾶς παρακαλῶ νά μή μέ λογαριάζετε διά τήν ἐπιτροπὴν πού λέγετε ὅτι θά κάμετε διά τόν ἐκκαθαρισμόν καί κατὰτάξιν τῶν Ἀρχείων. Εἶμαι βεβαρημένος ἀπό πολλάς ἄλλας ἐργασίας πού δέν μοῦ ἐπιτρέπουν νά ἀπασχολοῦμαι καί εἰς ἄλλα. Πρό παντός νά μή μοῦ ἔλθῃ χαμμία σχετική παραγγελία ἀπό τόν Γεν. Διοικητὴν πού θά μέ φέρῃ εἰς τήν δυσάρεστον θέσιν νά ἀρνηθῶ.

Χαίρω πολὺ διότι τό Ἀρχεῖον εὐρῆκε τόν ἄνθρωπόν του, καί διότι καί ἐγώ ἴσως ἔδωκα κάποιαν ὠθησιν νά γίνῃ ἡ ἐθνικὴ αὐτὴ ἐργασία. Τό σπουδαῖον εἶναι ἡ περισυλλογὴ καί διάσωσης τῶν ἱστορικῶν αὐτῶν χειμηλίων νά λάβῃ τήν ἀπαιτουμένην ἑκτασιν καί ἀναγνώρισιν ἐκ μέρους τοῦ Κράτους καί ἐξασφαλισθῇ ἡ συμπλήρωσις καί ἡ συντήρησίς του. Ἐλπίζω πολὺ εἰς τήν ἐνημερότητα καί δραστηριότητά σας. Πρέπει οἱ πολιτευόμενοι τῶν Χανίων νά ἐννοήσωσι καί ἐγκολπωθῶσι τήν σοβαρότητα τοῦ πράγματος καί εἰσηγηθῶσι τά νομοθετικά μέτρα πού θά χρειασθῶσι διά τήν συνέχισιν καί ἐξασφάλισιν τοῦ Κρητικοῦ Ἀρχείου. Ὁ Πρωθυπουργὸς ἂν καθίστατο ἐνήμερος τοῦ ἔργου εἶμαι βέβαιος ὅτι θά τό υἱοθέτῃ, καί τότε ὅλα θά ἐγίνοντο.

Μέ πολλήν ἀγάπη
Σ. Ξανθουδίδης

[αριθμ. πρωτ. Ι.Α.Κ.: 72]

Ἀγαπητέ φίλε κ. Ξανθουδίδη,

Σᾶς ἐπιστρέφω τὰς πραγματείας σας· τὰς ἀνέγνωσα μετὰ προσοχῆς καί μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως. Τὰ ποιμενικά σας ἀληθῶς εἶναι θαυμάσια καί ἀντάξια

9. Στ. Ξανθουδίδου, «Δουκικά Διατάγματα - πατριαρχικά σιγγίλια καί γράμματα Χρυσοπηγῆς», Χριστιανικὴ Κρήτη, ἐτ. Β, τ. Α'/1913, 195-236.

τῆς τιμῆς ἧς ἔτυχον παρά τῇ Γλωσσικῇ Ἑταιρίᾳ.

Εἰς τὰς Γλωσσικὰς ἐκλογὰς (ἐν τῇ λέξει Ἀτζιπᾶς) ἐλησμονήθη (;) τό ἐν Σητεῖᾳ (εἰς τόν τέως δῆμον Χανδρᾶ) χωρίον «Τσιπᾶ», ἀναφέρεται εἰς οὐδέτερον γένος «τά Τσιπᾶ» ἀλλά ἀναμφιβόλως θά εἶναι καί αὐτό: «τ' Ἀτζιπᾶ».

Ἐπί τέλους ὕστερον ἀπό ἐνός μηνός ἀναβολάς (αὔριον καί αὔριον) κατάρθωσα νά λάβω ἀπό τῆς Γραφεῖας τῆς Διοικήσεως τὰ ἔγγραφα τοῦ 1821. Δυστυχῶς, πλὴν τῶν 522 τοῦ Κρέμου, λείπουν καί ἄλλα πολλά. Ἄν ὁ εὐρεθεὶς ἀριθμὸς 1700 εἶναι ὁ τελευταῖος, τότε θά λείπουν 140¹⁰. Θά γράψω εἰς τόν κ. Στεφαννάκιν· διότι ὑποθέτω πιθανόν νά εὐρίσκωνται ἐντός τοῦ πρωτοκόλλου τό ὅποῖον εἶχεν ἀρχίσει νά παρασκευάζῃ καί τό ὅποῖον θά ἔμεινεν εἰς τό γραφεῖον του.

Κατ' αὐτάς εὐρήκα εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Ἐφετερίου ἄλλον ἀρχεῖον πολύτιμον· τό ἀρχεῖον τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν ἀγωνιστῶν ἐπιτροπειῶν¹¹. Ἐν αὐτῷ εὐρίσκονται πιστοποιητικά, διορισμοί καί ἄλλα ἔγγραφα τῶν Προσωρινῶν Κυβερνήσεων ἢ Ἐπαναστατικῶν Ἐπιτροπειῶν τοῦ 1866, 1878, 1895 καί 1897. Τό παρέλαβον ἤδη εἰς τό Ἱστορικόν Ἀρχεῖον ἀλλ' ἔχει ἀνάγκην πολλῆς ἐργασίας διὰ νά τακτοποιηθῇ καί προφυλαχθῇ.

Ὁ κ. Καλλιτσουνάκис ἦλθεν εἰς τό Γραφεῖον· τοῦ ἤρεσε πολύ ἡ γενομένη ἐργασία καί ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι αὐτά πρέπει νά μένουν ἐδῶ ἰδρυομένου Γραφείου τοπικοῦ ἀρχείου. Ἀπέρχεται ἐντός ὀλίγων ἡμερῶν εἰς Γερμανίαν δι' Ἀθηνῶν. Μέ ἡρώτησεν ἂν θέλω νά εἶπῃ τι εἰς τόν κ. Βλαχογιάννην ἐν Ἀθήναις διὰ τόν ὅποῖον εἶδεν ἐν τῷ Γραφείῳ ἐτοιμὴν ἐπιστολὴν μου.

Περὶ τοῦ Διοικητοῦ δέν εἶπεν ὅτι ἡδύνατο νά τόν ἰδῇ καί νά τοῦ ὁμιλήσῃ.

Εἰς τόν Κ. Βλαχογιάννην γράφω καί ἐρωτῶ τίνος εἵδους ἐνέργεια θά ἔδει νά γίνῃ ἐντεῦθεν ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως τοῦ τοπικοῦ ἀρχείου· τοῦ λέγω μάλιστα νά ἔλθῃ ὁ ἴδιος νά ἰδῇ τὰ ἀρχεῖα μας καί νά μᾶς δώσῃ τὰς ὁδηγίας του. Νομίζω ὅτι τό πλεῖστον θά ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτόν· διότι καί ὁ Νόμος 380 ἀπὸ τὴν γνώμην τῶν Γεν. Ἀρχείων ἐξαρτᾶ τὴν ἰδρυσιν (ἄρθ. 4) τοῦ τοπικοῦ· ἔχω δέ παρασκευάσει τό ἀπαιτούμενον νομοσχέδιον καί θέλω νά τοῦ ἐξηγήσω προφορικῶς τὰ καθ' ἕκαστα αὐτοῦ. Τοῦ Νομοσχεδίου τούτου τό 7ον ἄρθρον ἔχει ὡς ἔπεται:

«Διὰ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Κρήτης κτλ. κτλ. — (ὅρα νομοσχέδιον) —

10. Σε ἄλλα ἔγγραφα ὁ Παπαδάκης διορθώνει το 140 σε 134.

11. Το ἀρχεῖο ἀπόκειται σήμερα ταξινομημένο στο Ἱστορικό Ἀρχεῖο Κρήτης με την ονομασία «Ἀρχεῖο Κρητῶν Ἀγωνιστῶν» καὶ καλύπτει δύο μεγάλες μεταλλικὲς ἀρχειοθήκες.

‘Ολόκληρον τό Νομοσχέδιον, ἀποτελούμενον ἀπό 10 ἄρθρα, θά σᾶς πέμψω ἀργότερον, ἄν θέλετε νά τό ἴδητε.

Διατελῶ μεθ’ ὑπολήψεως ἐξαιρέτου
ὅλως Ὑμέτερος
Ν. Παπαδάκης

18 Μαρτίου 1921

Παρεμβάλλεται η με αριθ. πρωτ. Ι.Α.Κ. 89/15-6-1921 επιστολή Παπαδάκη, ΛΥΚΤΟΣ, Β', επ. 1, 228-230.

[αριθμ. πρωτ. Ι.Α.Κ.: 93]

Ἐν Ἡρακλείῳ 18 Ἰουνίου 1921

Ἀγαπητέ φίλε κ. Παπαδάκι

Χαίρω πολύ διά τόν καθ’ ἡμέραν πλουτισμόν τοῦ Κρητικοῦ Ἀρχείου, σᾶς συγχαίρω διά τήν ἐπιμελῆ, καρποφόρον καί λυσιτελῆν ἐργασίαν σας καί σᾶς εὐχαριστῶ διότι μέ καθιστᾶτε ἐνήμερον δι’ αὐτήν διά τήν ὁποίαν τόσον ἐνδιαφέρομαι.

Τά νέα προσκτήματα τοῦ ἀρχείου εἶναι ἀξιόλογα, εἶμαι δέ βέβαιος ὅτι μέ τόν καιρόν θά προσανατολισθῇτε εἰς τήν εὕρεσιν καί ἄλλων σπουδαίων ἱστορικῶν χειμηλίων.

Τόν Ἀτλαντα τοῦ Boschini γνωρίζω κάλλιστα, διότι καί ἐδῶ ἔχομεν ἀντίτυπον πρό πολλοῦ εἰς τήν Βιβλιοθήκην τοῦ Μουσείου, καί ἐγώ ἔχω εἰς τήν ἰδικήν μου τό ἥμισυ αὐτοῦ προμηθευθείς πρό ἐτῶν ἐκ παλαιοπωλείου Ἰταλικοῦ, καί ἄλλο ἀντίτυπον εὐρίσκεται εἰς τό αὐτόθι Μουσεῖον δωρηθέν καί αὐτό ὑπό τοῦ ἰδίου φιλοτίμου καί φιλομούσου ἀνδρός Ι. Ἡσυχάκι, ἄν ἐνθυμοῦμαι καλῶς. Ὁ αὐτός κ. Ἡσυχ. εἶχε δωρήσει εἰς τό Μουσεῖον Χανίων καί τό δίτομον πολύτιμον βιβλίον τοῦ Ἀγγλου περιηγητοῦ Pashley, τό ὁποῖον εἶχε δανεισθῇ ὁ μακαρίτης Γιάνναρης καί ἀμελήσας νά τό ἐπιστρέψῃ ἐκράτει εἰς τήν Βιβλιοθήκην του, καί μ’ ὅλας μου τάς ἐνεργείας δέν κατώρθωσα νά τό λάβω ὀπίσω μετά τόν θάνατόν του· νομίζω δέ ὅτι ἡ βιβλιοθήκη του ἐταξείδευσεν εἰς Ἀμερικὴν πρὸς τάς θυγατέρας του. Ὁ κ. Γενεράλις καί ὁ Ἐμμ. Ξηρᾶς δύνανται νά σᾶς πληροφορήσωσιν περί τούτου, καί ἄν τά βιβλία δέν ἐφυγαδεύθησαν, ἴσως εἶναι δυνατόν ἀκόμη νά τό ἀναλάβωμεν. Εὐτυχῶς ἔχομεν ἐδῶ ἄλλο ἀντίτυπον τοῦ σπανίου ἢ δυσευρέτου σήμερον βιβλίου.

Μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι καιρός νά γίνῃ κάποια διαφήμισις εἰς τάς ἐγχωρίους ἐφημερίδας διά τό Ἀρχεῖον Κρήτης, ἵνα γεννηθῇ τό ἐνδιαφέρον καί ἐνισχυθῇ

καί ἡ Διοίκησις, καί οἱ πολιτευόμενοι οἱ ὅποιοι θά τό ὑποστηρίζουν, καί ἡ Κυβέρνησις ἵνα τό υἰοθετήσῃ, καί ὁ Βλαχογιάννης νά μή φέρῃ δυσκολίας. Ἀρχίσατε ἀπ' αὐτοῦ διά τῆς Ν. Ἑρεῦνης· πρέπει νά ὁμιλήσετε περί τούτου μέ τόν κ. Μαλατάκιν¹², ὥστε νά δεχθῇ νά δημοσιεύσῃ τās σχετικὰς εἰδήσεις πού θα τοῦ γράψετε· πρὸς τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νά καταστήσετε ἐνημέρους τούς ἀδελφούς Ἑσυχάκι, τούς ἀδελφούς Φούμηδες, τόν κ. Κατζουράκιν καί λοιπούς πολιτευομένους κυβερνητικούς καί μή, τούς ὑποδείξῃτε καί ἐπιδείξῃτε τήν γενομένην μέχρι τοῦδε ἐργασίαν καί ζητήσετε τήν συνδρομήν των, ἵνα προβῶσιν εἰς τὰ κατάλληλα διαβήματα παρὰ τῇ Κυβερνήσει ἵνα ἐγκολπωθῇ καί ὑποβάλλῃ τό σχετικόν Νομοσχέδιον. Ἀφ' οὗ ἀρχίσετε τήν ἐνέργειαν ταύτην ἐν Χανίοις, θά λάβω καί ἐγὼ ἀφορμήν νά ἐνεργήσω παρομοίως ἐδῶ καί διά δημοσιεύσεως εἰς τās ἐδῶ ἐφημερίδας καί διά συστάσεων πρὸς τόν κ. Μιχελιδάκιν κλπ. Τότε θά ἔχωμεν τό θάρρος νά κάμωμεν καί τόν Βλαχογιάννην θέλοντα καί μή νά μή ἀντιδράσῃ.

Καί ἔρχομαι εἰς τὰ σχετιζόμενα μέ τό ἐκ Κερκύρας ἔγγραφον, πού σᾶς ἐπιστρέφω. Τόν κ. Σπυρ. Μ. Θεοτόκην γνωρίζω ἐκ βιβλίων του καί ἐξ ἀκοῆς ὡς λόγιον καί φιλόστορα, εἶχον δέ μάθει πρό μηνῶν, ὅτε ἦλθον εἰς Χανιά, παρὰ τοῦ κ. Καλιτσουνάκι ὅτι εἶχε πράγματι σταλῇ εἰς Ἑνετίαν ὑπὸ τῆς προκατόχου Κυβερνήσεως πρὸς ἔρευναν καί μελέτην τῶν ἐν Βενετίᾳ Ἑπτανησιακῶν καί Κρητικῶν Ἀρχείων προκαταρктиκῶς· διότι εἶχε καταρτισθῇ Νομοσχέδιον μέ εὐρύτερον σχέδιον, διά τοῦ ὁποίου θά κατηρτίζετο ἐπιτροπή ἐκ περισσοτέρων προσώπων (Καλιτσουνάκι, Θεοτόκη, ἐμοῦ (χωρίς νά γνωρίζω τίποτε) δύο νέων Ἑλλήνων καί δύο νομίζω Ἰταλῶν) ἵνα προβῇ εἰς συστηματικὴν ἔρευναν, μελέτην, ἀντιγραφὴν τῶν ἱστορικῶν ἀρχείων μάλιστα τῆς Κρήτης τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις καί Ἀρχείοις τῆς Ἑνετίας, καί εἰς δημοσίευσιν τῶν ἀξιολογωτέρων ἐξ αὐτῶν δαπάναις τοῦ Κράτους. Ἡ ἐπελθοῦσα μεταβολὴ ἐματαίωσε τό εὐρύ τοῦτο σχέδιον, παρέμεινε δέ μόνον, ὡς βλέπω, ὁ κ. Θεοτόκης ἐργαζόμενος ἐν Βενετίᾳ.

Κατὰ τήν γνώμην μου πρέπει πρὶν ἢ σκεφθῶμεν περί δημοσιεύσεως τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Θεοτόκη καί τῆς ἐξευρέσεως τῶν πρὸς τοῦτο πόρων νά ἔλθωμεν εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ κ. Θεοτόκη καί ἴδωμεν τί περίπου μέχρι τοῦδε ἔχει ἐρευνήσῃ καί μελετήσῃ καί ἔχει ἑτοιμον πρὸς δημοσίευσιν πλὴν τῆς στατιστικῆς πού γράφουσιν ἐκ Κερκύρας. Σᾶς παρακαλῶ λοιπὸν νά ἐρωτήσετε πάλιν τόν

12. Ο Σπ. Μαλατάκις ἦταν ὁ ἰδρυτής, συντάκτης καὶ διευθυντής τῆς ἐφημερίδας Νέα Ἑρευνα Χανίων. Στὸ Ι.Α.Κ. σώζεται τὸ σῶμα τῆς ἐφημερίδας (φ. 1/14-5-1901 ἕως φ. 3626/31-12-1924).

κ. Μπαλτάν αν εύρίσκεται ακόμη ό κ. Θεοτόκης έν Βενετία, αν πρόκειται νά παραμείνη ακόμη πολύν χρόνον και ποία είναι ή διεύθυνσίς του, ίνα του γράψωμεν και λάβωμεν ούτως άφορμήν νά πληροφορηθώμεν και γίνομεν κάτοχοι τών στοιχείων πού μās χρειάζονται διά περαιτέρω ενέργειαν.

Είς τό έρώτημα διά τήν εξεύρεσιν τών χρηματικών πόρων εκ Κρήτης προς δημοσίευσιν τής Στατιστικής κλπ. δύνασθε νά απαντήσετε ότι πιστεύετε ότι τό Κράτος θά έχη μεριμνήσει και περί τής δαπάνης τής δημοσιεύσεως, ή δέν θά άρνηθῇ αὐτήν, άφ' οὔ έκαμε τήν άποστολήν, άλλ' έν έναντία περιπτώσει δέν είναι άδύνατον και έν Κρήτη νά εξευρεθώσιν οί προς τοῦτο πόροι εκ τών Μοναστηριακών Έπιτροπειών και εκ τών άστικών δήμων τής Κρήτης, όταν πεισθώσιν οί διευθύνοντες τά σωματαία ταῦτα ότι πρόκειται περί έργασίας σοβαρās και σημαντικής διά τήν ιστορίαν τής νήσου. Δέν θά λείψωμεν δέ και ήμείς νά συντελέσωμεν διά τών ενεργειών και συστάσεών μας είς έπίτευξιν τοῦ σκοπούμενου. Άλλά προς τοῦτο χρειάζεται νά έλθωμεν είς έπαφήν δι' άλληλογραφίας μέ τόν κ. Θεοτόκην και καταστῶμεν ένήμεροι τής γινομένης και γινομένης έργασίας του. Άτυχώς αί παρούσαι προτάσεις δέν φαίνονται εύνοϊκαι είς τοιαύτας έργασίας, άλλ' άς έλπίσωμεν ότι ταχέως θά ιδώμεν αίθριωτέρας ήμέρας. Ήμείς έν τῷ μεταξύ άς εργαζώμεθα και άς παρασκευαζώμεθα διά νά εύρεθώμεν έτοιμοι όταν θά έλθῃ ή ὥρα.

Μέ πολλήν άγάπην
Σ. Ξανθουδίδης

Σας έσωκλείω άρθρον διά δύο χωρία τοῦ χρονικοῦ τοῦ Μορέως.

Παραμβάλλεται η με αρ. πρωτ. Ι.Α.Κ. 99/2-7-1921 επιστολή Παπαδάκη, ΛΥΚΤΟΣ, Β', επ. 2, 231-232.

Έν Ήρακλείῳ 16 Ίουλίου 1921¹³

Άγαπητέ φίλε κ. Παπαδάκι

Εύχαριστῶ διά τήν άποστολήν τοῦ νομοσχεδίου και τοῦ σημειώματος κλπ.

13. Η επιστολή είναι γραμμένη σε σκληρό γαλάζιο επιστολικό δελτάριο με την ένδειξη: Προς τόν κύριον Νικόλαον Παπαδάκην, προϊστάμενον τοῦ Ίστορικοῦ Άρχείου είς Χανία - Μέγαρον Γεν. Διοικήσεως.

Ὁ κ. Μιχελιδάκης μένει εἰς Ρογδιάν καί ἐκεῖ τοῦ ἔστειλα τό σημείωμα καί τό σχέδιον τοῦ τηλεγραφήματος μέ ἐπιστολήν. Πρό τριῶν ἡμερῶν μοῦ ἔστειλεν ὑπογεγραμμένον τό τηλεγράφημα πρὸς τόν Ζαῖμην, τό ὁποῖον καί διεβίβασα ἀμέσως, ἀλλ' ἡ Συνέλευσις εἶχεν ἤδη διακόψει τὰς ἐργασίας, καί θά χρειασθῇ νέα ἀνακίνησις τοῦ ζητήματος κατὰ τόν Ὀκτώβριον¹⁴.

Δέν ἐθεώρησα σκόπιμον νά βάλω ἄλλους πολιτευομένους¹⁵ νά ὑπογράψουν, καί διότι ἀπ' ἐδῶ ἀρκεῖ τό κῦρος τοῦ κ. Μιχ. καί διότι ἐφοβούμην μή ἐγερθῇ ζήτημα τοπικιστικόν, ἀφ' οὗ πιθανῶς θά ἤθελον ἔδρα τοῦ Ἀρχείου νά ὀρισθῇ τό Ἡράκλειον.

Κατά τόν Σεπτέμβριον λογαριάζω νά ἔλθω εἰς Χανιά καί τότε τά λέγομεν καλύτερα. Ἄν σᾶς χρειάζεται τό ἀντίγραφον τοῦ Νομοσχεδίου γράψε μου νά σοῦ τό στείλω ἀφ' οὗ τό δώσω νά μοῦ τό ἀντιγράψουν.

Μετά φιλικωτάτων χαιρετισμῶν
Σ. Ξανθουδίδης

Παρεμβάλλεται ἡ με αριθμ. πρωτ. Ι.Α.Κ. 105/23-7-1921 ἐπιστολή Παπαδάκη, ΛΥΚΤΟΣ, Β', ἐπ. 3, 232-234.

[αριθμ. πρωτ. Ι.Α.Κ.: 109]

ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΡΗΤΗΣ
ΕΝ ΗΡΑΚΛΕΙΩ

30 Ἰουλίου 1921

Ἀγαπητέ φίλε κ. Παπαδάκι

Δέν βλέπω πουθενά φῶς δι' ὅσα μοῦ γράφετε ἐν τῇ τελευταίᾳ σας ἐπιστολῇ. Περὶ Ἀθηνᾶς οὐδέ λόγος· δέν ἔχουν τά μέσα νά ἐκδίδουν ἐπὶ τοῦ παρόντος

14. Στις 25 Ἰουνίου 1921 ἡ Γεν. Διοίκηση, με το υπ' αριθμ. 9466/3499 ἐγγράφῳ της, υπέβαλε στο Ὑπουργεῖο Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Δημ. Ἐκπαίδευσης νομοσχέδιο περὶ ἰδρύσεως Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Κρήτης, γιὰ νὰ υποβληθῇ πρὸς ψήφισι ἀπὸ τὴν Ἐθνοσυνέλευση. Το νομοσχέδιο εἶχε στείλει ὁ Παπαδάκης καὶ στον Βλαχογιάννη, καὶ μάλιστα συνέχισε νὰ στέλνει νομοσχέδια γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ σε φορεῖς ἢ άτομα ποὺ θὰ μπορούσαν —ὅπως θεωρούσε— νὰ βοηθήσουν τὴν προσπάθειά του.

15. Το τηλεγράφημα τῶν πολιτευομένων —πρὸς τοὺς ὁποῖους εἶχε ἀπευθυνθῇ με κοινὸ ἐγγράφο

παρά ὀλίγα τυπογραφικά φύλλα μέ τάς σοβαρωτέρας φιλολογικάς καί γλωσσικάς μελέτας τοῦ Χατζιδάκι καί ὀλίγων ἄλλων συνεργατῶν. Ἡ Χριστ. Κρήτη εἶναι πολύ δύσκολον νά ἐπανεχδοθῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος· ὁ ἄνεμος δέν εἶναι εὐνοϊκός· καί ὑπό τούς σημερινούς ὅρους θά κοστίζῃ δεκαπλάσια ἀπό πρὶν· ὁ σημερινός τοποτηρητής δέν μοῦ φαίνεται ὅτι δύναται νά ἐνθουσιασθῇ διὰ τοιαύτην ὑπόθεσιν, οὐδέ τά ἄλλα μέλη τῆς Μοναστ. Ἐπιτροπῆς.

Ἐξ ἄλλου περιμένομεν νά μάθωμεν τί εἶδους ἐργασίαν ἔχει κάμει ὡς τώρα ὁ Θεοτόκης, καί ἂν ἔχῃ ὕλικόν πρὸς δημοσίευσιν κλπ.

Καλόν βεβαίως εἶναι σεῖς ἀπ' αὐτοῦ νά παρασκευάζετε τά πνεύματα καί νά ζητῆτε τήν ἐξεύρεσιν πόρων πρὸς δημοσίευσιν τοῦ σπουδαιότερου ὕλικου τοῦ Ἀρχείου¹⁶. Ὅταν μίαν φοράν ἐξασφαλισθῇ ἓν σημαντικόν ποσόν, δυνάμεθα τότε νά σκεφθῶμεν καί περί τοῦ τρόπου τῆς δημοσιεύσεως κατὰ ἓνα ἢ ἄλλον τρόπον.

Θά ἔλθω εἰς Χανία τόν Σεπτέμβριον ἢ Ὀκτώβριον καί τότε τά λέγομεν καλύτερα. Ἡ σημερινή ἀκαταστασία καί μετέωρος κατάστασις ἐπιδρᾷ πολύ, καί κανεῖς δέν ἔχει διάθεσιν νά σκεφθῇ διὰ πράγματα ἀνώτερα τοῦ κοινοῦ ἐπιπέδου τῆς βιοτικῆς ἀνάγκης.

Εἶμαι πολύ ἀπασχολημένος μέ τάς ἰδικάς μου ἐκκρεμεῖς ἐργασίας καί εἶμαι ὑποχρεωμένος ὅλην τήν ἡμέραν νά εὐρίσκωμαι εἰς τό Μουσεῖον ἀσθενοῦντος τοῦ κ. Χατζιδάκι ἀπό μηνῶν. Δέν εὐρίσκω οὔτε τόν καιρόν οὔτε τήν ἡρεμίαν νά σκεφθῶ δι' ἄλλα.

Ἐλπίζω γρήγορα νά ἀνακουφισθῶ καί ἐπιτύχῃ εὐκαιρίαν καλυτέραν, διὰ τήν ὑπόθεσιν πού ἐνδιαφερόμεθα.

Μετά πολλῆς ἀγάπης
Σ. Ξανθουδίδης

Παρεμβάλλεται ἡ με αριθμ. πρωτ. 114/8-9-1921 ἐπιστολή Παπαδάκη, ΛΥ-ΚΤΟΣ, Β', ἐπ. 4, 235.

ο Παπαδάκης— εἶχε ὡς εἰς:

Ζαῖμην Ὑπουργόν Παιδείας - Ἀθήνας- 1 Ἰουλίου 1921

Παρακαλοῦμεν ἐγκρίνῃτε ἀναφοράν Γεν. Διοικήσεως περί ἰδρύσεως Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Κρήτης ἐπὶ βάσεως συνυποβληθέντος νομοσχεδίου. Κωνστ. Φούμης, Παπαδερός, Μπαλαντίνος, Γεώργ. Φούμης, Μάντακας, Ἡσυχάκις, Λουρανδάκις, Ξηρᾶς, Κατζουράκις, Μοδάτσος.

16. Ὅχι μόνο δεν υπήρχαν πιστώσεις γιὰ ἐκδόσεις τοῦ Ι.Α.Κ. ἀλλά καί ὁ ἴδιος ὁ Παπαδάκης ἔμενε πολλές φορές ἀπλήρωτος.

[αριθμ. πρωτ. Ι.Α.Κ.: 118]

ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΡΗΤΗΣ
ΕΝ ΗΡΑΚΛΕΙΩ

14 Σεπτεμβρίου 1921

Ἀγαπητέ φίλε κ. Παπαδάκι,

Σᾶς ἐπιστρέφω ἐντός ἐπισήμου φακέλλου τὰ γράμματα τοῦ κ. Θεοτόκη, ἀφ' οὗ ἐκράτησα σημειώσεις διὰ τὰ ἐνδιαφέροντα σημεῖα. Ἔχομεν νά εἰποῦμεν πολλά προφορικῶς ὅταν τὸν προσεχῇ μῆνα κατορθώσω νά εὗρω εὐκαιρίαν νά ἔλθω.

Τώρα μόνον ὀλίγα σᾶς γράφω.

Ἡ ἐργασία τοῦ Θεοτόκη μοῦ φαίνεται ἀρκετά σημαντική· ὁ ἄνθρωπος μολονότι, ὥς μανθάνω, δέν ἔχει ἐπιστημονικὴν πεῖρα, φαίνεται νοήμων καὶ βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῆς γνώσεως τῆς Ἱταλικῆς ἐργάζεται καλῶς καὶ ἐπωφελῶς, ἂν κρίνω ἐκ τῶν σταλέντων.

Τὰ σχέδιά του ὅμως εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις μοῦ φαίνονται τελείως ἀκατόρθωτα. Εἰς αὐτὴν τὴν φοβερὰν οἰκονομικὴν κρίσιν, πού εὐρίσκεται τό Κράτος, ποῖος θά τολμήσῃ νά συστήσῃ μετ' ἐλπίδων ἐπιτυχίας τὴν ἀποστολὴν εἰς Ἑνετίαν μέ δαπάνην 150 χιλ. δραχμῶν ἑτησίως;

Ἐπειτα ἡ ἰδέα τῆς μεταφράσεως καὶ πανομοιότυπου ἐκτυπώσεως τοῦ ἔργου τοῦ Gerola (4 τόμοι πολυτελέστατοι καὶ ὀγκωδέστατοι) δέν εἶναι διόλου πρακτική. Ἐκεῖνοι πού καταγίνονται εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ πρόκειται νά χρησιμοποήσωσι τό βιβλίον αὐτό πρέπει νά γνωρίζωσιν Ἱταλικά, ἀφ' οὗ πρόκειται περὶ Ἑνετικῆς ἐποχῆς· δέν πρόκειται περὶ βιβλίου μεγάλης κυκλοφορίας καὶ λαϊκοῦ. Καί ξεύρετε πόσον ὑπολογίζω ἐγώ ὅτι θά στοιχίσῃ μόνον ἡ ἐκτύπωσις τοῦ βιβλίου ἄνευ τῆς ἀμοιβῆς τοῦ μεταφραστοῦ; περὶ τὰς 200 χιλ. φράγκων! Θά εἶναι διὰ χρέμασμα ἐκεῖνος πού θ' ἀπεφάσιζε τέτοιαν σπατάλην, ἐνῶ ἔχομεν τόσα ἄλλα ἀνέκδοτα νά ἀντιγράψωμεν καὶ δημοσιεύσωμεν.

Ἐκεῖνο πού σᾶς συμβουλεύω τώρα εἶναι νά προσπαθήσετε νά πάρετε διὰ τό Ἀρχεῖον σας ὅ,τι μπορεῖτε τώρα διὰ μέσου τοῦ Θεοτόκη. Ἄν μάλιστα ἔχετε εἰς τὴν Γεν. Διοίκησιν διαθέσιμον πίστωσίν τινα τοῦ παραγγέλλετε μερικά ἀντίγραφα. Καί βλέπομεν κατόπιν ἀναλόγως τῶν περιστάσεων.

Τό χρονογράφημα τοῦ Trivan¹⁷ δέν εἶναι μεγάλο πρᾶγμα. Μέγα μέρος ἔχει

17. Πολλές φορές ο Παπαδάκης ἐστελνε στον Ξανθουδίδη χειρόγραφα καὶ ο τελευταῖος τα μελετοῦσε, κρατοῦσε σημειώσεις ἢ ἀντίγραφα καὶ του τα ἐπέστρεφε.

δημοσιεύσει ὁ Ζαμπέλιος εἰς τό τέλος τῶν Κρητικῶν γάμων (ἐκδ. Τουρίνου 1871 σελ. 545-561) ἐν περιλήψει ἑλληνιστί.

Διά τὰς σειράς τῆς Χριστιαν. Κρήτης θά φροντίσω ἄν ὑπάρχωσιν ἀκόμη. Θά στείλω μίαν καί εἰς τόν κ. Θεοτόκην, ὁ ὁποῖος φαίνεται τήν ἀγνοεῖ.

Αὐτά προχέει ἐπὶ τοῦ παρόντος.

Σᾶς ἀσπάζομαι φιλικώτατα
Σ. Ξανθουδίδης

Παρεμβάλλεται ἡ με αριθμ. πρωτ. Ι.Α.Κ.: 145/10-1-1922 ἐπιστολή Παπαδάκη, ΛΥΚΤΟΣ, Β', ἐπ. 5, 236-237. Δεν υπήρξε προφανῶς ἀπάντηση Ξανθουδίδη καί ὁ Παπαδάκης τοῦ ξαναγράφει στίς 13-8-1922:

[αριθμ. πρωτ. Ι.Α.Κ.: 215]

Ἀγαπητέ κ. Ξανθουδίδη,

Καταλαμβάνετε πόσον μέ λυπεῖ ἡ τόσον μακρά σιωπή σας καί δέν δύναμαι νά ἐξηγήσω αὐτήν. Παρηγοροῦμαι φρονῶν ὅτι αὕτη πρέπει νά ἀποδοθῇ εἰς πολλές καί σοβαράς ἀσχολίας σας, ἀφ' οὗ παρομοία σιωπή ἐτηρήθη καί πρός τόν ἐδῶ ἐπιμελητήν τοῦ Μουσείου.

Ἐσκέφθην ὅτι δέν ἔπρεπε νά διαταράξω τὰς ἀσχολίας σας μέ ὑποθέσεις τοῦ Ἀρχείου. Σήμερον ὅμως, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς πρός τήν πόλιν σας ἐπισκέψεως τοῦ κ. Διοικητοῦ, ἀναγκάζομαι νά τό πράξω, διά νά σᾶς παρακαλέσω νά ὑπενθυμήσετε αὐτόν τήν ὑπόθεσιν τοῦ Ἀρχείου.

Ἡ ὑπηρεσία τοῦ Ἀρχείου, ἔκτακτος καί προσωρινή, δέν εἶχεν ἀκόμη διά νόμου ἀναγνωρισθῇ· ἐγώ λοιπόν ἐθεωρούμην ἔκτακτος ὑπάλληλος· ἐκτός ἐμοῦ καί ἄλλοι εἰς ἄλλας ὑπηρεσίας εἶχον προσληφθῇ ὡς ἔκτακτοι ἢ ἀργόμισθοι. Ὁ κ. Διοικητής, ἅμα τῇ καθόδῳ του ἀπεφάσισε νά ἀπολύσῃ πάντας τοὺς ἐκτάκτους ὑπαλλήλους καί δέν ἔκαμεν ἐξαίρεσιν διά τήν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀρχείου, ἄν καί ἀνεγνώρισε τήν σπουδαιότητα καί τήν χρησιμότητα αὐτῆς¹⁸. Ὄταν

18. Με τήν ἀπόφαση 6385/3549/25-1-1922 τοῦ Γεν. Διοικητῆ που ελήφθη στίς 26-6-1922 ἡ ὑπηρεσία τῶν ἀρχείων «ἔπαυε ὑφισταμένη» καί ὁ Παπαδάκης ἀπολυόταν καί υποχρεούτο νά παραδώσῃ το ἀρχεῖακὸ υλικὸ στον Γεν. Γραμματέα τῆς Γεν. Δ/σεως Α. Νοταρά. Πράγματι ὁ Παπαδάκης παρέδωσε στίς 2 Ιουλίου 1922 καί το ἀρχεῖο παρέμεινε κλειστό τοὺς καλοκαιρινούς μήνες ἕως τίς 8 Σεπτεμβρίου.

ὁμως παρουσιασθῇ εὐκαιρία, εἶπεν εἰς τόν κ. Φούμεν, θά μέ προσλάβῃ εἰς ὀργανικήν θέσιν καί θά μοί ἀναθέσῃ τήν ἐργασίαν τοῦ Ἀρχείου¹⁹.

Ἀλλά μόλις παρουσιασθῇ τοιαύτη εὐκαιρία, σπεύδουσιν οἱ ἐδῶ πολιτευόμενοι νά ἐπωφεληθῶσιν αὐτῆς· χρειάζονται λοιπόν νά γίνωσιν ἰδιαίτεροι καί ἰσχυρότεροι πρός τόν Διοικητήν συστάσεις περί τῆς σοβαρότητος τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ἀρχείου, διά νά ἐπικρατήσωσιν αὐταί τῶν ἄλλων, τῶν ἰδιοτελῶν συστάσεων.

Ὁ κ. Διοικητής θά ἐπισκεφθῇ βεβαίως τό Μουσεῖον καί πιστεύω ὅτι θά λάβετε εὐκαιρίαν νά τῷ ὁμιλήσετε περί τοῦ Ἀρχείου, τό ὅποῖον ἐπιβάλλεται νά ἀναγνωρισθῇ καί νά διοργανωθῇ διά νόμου, ὡς ἔγινεν ἤδη ἐν Κερκύρα, καί ἐν Σάμῳ, διά νά δυνηθῇ νά ἐκπληρώσῃ τόν προορισμόν του, νά περισυλλέξῃ τά τόσον διεσκορπισμένα Κρητικά ἀρχεῖα. Ἀλλ' ὡς τότε εἶναι ἀνάγκη νά συντηρηθῇ ὑπό τῆς Γεν. Διοικήσεως καί νά μή διακοπῶσιν ἐπὶ πολύ αἱ ἐργασίαι, αἱ ὁποῖαι εἶχον πλέον τακτοποιηθῇ καί ἀπέδιδον καρπούς ἀξιολόγους. Ἀλλωστε ὑπό τοῦ περί ἀρχείων τοῦ Κράτους νόμου καί μάλιστα ὑπό τοῦ Κανονιστικοῦ Διατάγματος, ἐκδοθέντος ἐπὶ τῆς Ὑπουργίας τοῦ κ. Μιχελιδάκι, ἐπιβάλλεται εἰς τήν Γεν. Διοίκησιν ὡς καί εἰς πᾶσαν ἄλλην Ἀρχήν νά περισυλλέξῃ, κατατάξῃ καί καταγράψῃ ὅσα ἂν ἔχῃ δημόσια ἀρχεῖα.

Ἀφ' οὗ δυστυχῶς δέν ἰδρύθη ἐγκαίρως ὑπηρεσία Ἀρχείων ἡ ὁποία θά προελάμβανε τήν ἀπώλειαν πλείστων καί πολυτίμων πραγμάτων, τώρα ἡ κατάργησις τῆς ἐσχάτως ἰδρυθείσης ὑπηρεσίας εἶναι, μοί φαίνεται, «πλάνη χεῖρων τῆς πρώτης».

Παρακαλῶ καί τόν κ. Μιχελιδάκιν ὡς καί τόν κ. Νομάρχην νά ὁμιλήσωσι περί τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς, ἡ ὁποία εἶναι παγκρητίου ἢ μᾶλλον πανελληνίου διαφέροντος.

13/8/1922

Μεθ' ὑπολήψεως
Ὁ Ὑμέτερος
Ν. Παπαδάκις

19. Με γράμμα του προς τον Γεν. Διοικητή ο Κ.Μ. Φούμης ζητούσε να μην καταργηθεί η Υπηρεσία αλλά να συγχωνευθεί με την τακτική Υπηρεσία της Γεν. Διοικήσεως, στην οποία και να προσληφθεί «ὁ ἥδη εἰς τὰ ἀρχεῖα ἐργαζόμενος ἀκαταπόνητος καί ἀναντικατάστατος ὑπάλληλος». Ο Γεν. Διοικητής Γ. Θ. Καρπετόπουλος ἀπάντησε ὡς ἀναφέρει ο Παπαδάκης.

[αριθμ. πρωτ. Ι.Α.Κ.: 216]

ελ. 18-8-1922

ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΡΗΤΗΣ
ΕΝ ΗΡΑΚΛΕΙΩ

17 Αύγουστου 1922

Ἀγαπητέ φίλε κ. Παπαδάκι,

Ἡ ἐπιστολή σας ἐλήφθη μετὰ τὴν εἰς τὸ Μουσεῖον ἐπίσκεψιν τοῦ Διοικητοῦ, καὶ ἔχασα πράγματι μίαν καλὴν εὐκαιρίαν νὰ συστήσω τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἀρχείου. Εἶδον κατόπιν τὸν Διευθυντὴν τοῦ γραφείου τοῦ Ἀναγνωστάκιν εἰς τὸν ὁποῖον ἐντόνως συνέστησα τὴν πάσῃ θυσίᾳ ἐξακολούθησιν τῆς ἐργασίας τοῦ Ἀρχείου, καὶ αὐτὸς μοῦ εἶπεν ὅτι ἐγένετο ἡ διακοπὴ διὰ τὸν λόγον ὅτι οἱ προκάτοχοι εἶχον ἐντός ὀλίγων μηνῶν διασπαθίσει τὴν πίστωσιν τὴν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Γεν. Διοικήσεως· ὅτι καὶ αὐτὸς προσωπικῶς καὶ ὁ Διοικητὴς ἀναγνωρίζουν καὶ τὴν χρησιμότητα καὶ τὴν σκοπιμότητα τοῦ ἔργου καθ' ὅτι ἀναγνωρίζουν ὅτι ἐν τῷ προσώπῳ σας εὗρήκε τὸ Ἀρχεῖον τὸν ἄνθρωπόν του, καὶ ὅτι ἀφ' οὗ τέλος πάντων αὐτοὶ δέν διαθέτουν πίστωσιν, οὔτε ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ διαθέτουν τὰ τυχόν εἰσπραττόμενα χρήματα ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ἀχρήστων θὰ προσπαθήσουν διὰ τοῦ Ὑπουργείου νὰ ἐξευρεθῇ τρόπος τῆς περαιτέρω λειτουργίας τοῦ ἔργου²⁰.

Μετὰ τινὰς ἡμέρας θὰ στείλω καὶ ἔγγραφον ἐπὶ τούτου εἰς τὴν Γεν. Διοίκησιν.

Ἀπὸ τοὺς ἐδῶ πολιτευομένους δέν περιμένω τίποτε, οὔτε ἔχω τὴν διάθεσιν νὰ τοὺς ὀμιλῶ διὰ πράγματα πού αὐτοὶ δέν ἔχουν κανέν ἐνδιαφέρον. Αὐτοὶ κοιτάζουν μόνον τὰ κόμματα καὶ τὰ πείσματά των τὰ ταπεινά!

Εἶμαι τελείως ἀπογοητευμένος· πηγαίνομεν κατὰ διαβόλου, καὶ καρφί δέν τοὺς καίγεται, οὔτε ἀπὸ τὸ ἐν μέρος οὔτε ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Εἰς τὰ Χανιά θὰ ἔλθω κατὰ τὸν Σεπτέμβριον.

Μέ φιλικωτάτους χαιρετισμούς
Σ. Ξανθουδίδης

20. Με την υπ' αριθμ. 10634/9-9-1922 απόφαση του Αναπληρωτή Γεν. Διοικητή Γ. Βιστάκη λειτούργησε ξανά η Υπηρεσία των αρχείων και προσελήφθη πάλι ο Παπαδάκης με μηνιαίο μισθό 600 δρχ. Η δαπάνη επρόκειτο να καλυφθεί από το κονδύλι «περί ἀπροβλέπτων δαπανῶν» της Γενικής Διοικήσεως.

Παρεμβάλλεται η με αριθμό 276/2-2-1923 επιστολή Παπαδάκη, ΛΥΚΤΟΣ, Β', επ. 6, 237-240.

[αριθμ. πρωτ. Ι.Α.Κ.: 283]

Ἐλήφθη 1 Μαρτίου.

Ἡράκλειον 12 Φεβρουαρίου 1923

Φίλε κ. Παπαδάκι

Ὅπισθεν σᾶς σημειῶνω τό σχετικόν χωρίον τοῦ Gerola διά τήν Μεσοπαντήτισσαν²¹, ἥτις ὅπως καί πλεῖστα ἄλλα Κρητικά χειμήλια εὐρίσκεται σήμερον εἰς Βενετίαν συναποχ(ομ)ισθέντα ὑπό τῶν Ἑνετῶν κατά τήν παράδοσιν τῶν πόλεων εἰς τούς Τούρκους. Τόν χάρτην τοῦ Boschini²² ἔστειλα εἰς τήν Ἱστορ. καί Ἐθνολ. Ἑταιρείαν, ἥτις ἐπ' ἀνταλλαγῆς ἀπέστειλεν τήν σειράν δολάκληρον τοῦ Δελτίου.

Ἔλαβα τοῦ Trivan τό Χρονικόν. Εἶμαι ἀπησχολημένος πολὺ τώρα, διότι ἀπό μηνῶν ἐτοιμάζω δημοσίευσιν τῶν ἀρχαιολογ. μου ἀνασκαφῶν εἰς Μεσαράν²³, ἥτις θά γίνη ἐν Ἀγγλίᾳ καί δέν εὐκαιρῶ τώρα διά τίποτε ἄλλο· εἰς ἐπίμετρον ὁ Χατζιδάκις ἀπεχώρησε λόγῳ ἡλικίας καί νόσου ἐκ τοῦ Μουσείου καί εἶμαι μόνος ὑποχρεωμένος νά ἐκτελῶ καί τήν τρέχουσαν τοῦ Μουσείου ὑπηρεσίαν²⁴. Μοῦ εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀδύνατον νά διέλθω μέ προσοχήν τό Χρονικόν, καί δι' αὐτό θά τό ξεφυλλίσω ἀπλῶς καί θά σᾶς τό στείλω ὀπίσω.

Σᾶς στέλλω ἀντίτυπον τοῦ Φορτουνάτου²⁵ καί μιᾶς γλωσσικῆς μελέτης ἐπὶ τῆς Κρητικῆς ποιμενικῆς ἀρχῆς οἰκογεν. ἐπιθέτων. Ἄν καταρτίξῃ βιβλιοθήκην τό Ἀρχεῖον βάλετέ τα ἐκεῖ· ἄλλως κρατήσατέ τα.

Λυποῦμαι διά τὰς ἀνιარὰς δυσκολίας πού εὐρίσκετε εἰς τήν ὑπηρεσίαν δι' ἣν τόσον ἐνθουσιασμόν καί ἀφοσίωσιν δεικνύετε ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἀδιαφορίας.

21. Επισυνάπτεται αντίγραφο ἀπό το ἔργο του Gerola, *Monumenti Veneti nell' isola di Creta*, 301-304, εννοεῖται ἰταλιστί, με την ἐνδειξή «διά τήν Μεσοπαντήτισσαν».

22. Η συλλογή κρητικῶν χαρτῶν του Boschini (1651) σώζεται στο Ι.Α.Κ.

23. Η πολυετής ἐρευνα του Ξανθουδίδη για τούς μεγάλους κυκλικούς πρωτομινωικούς τάφους της Μεσαράς ἀπέδωσε το σχετικό βιβλίο *The Vaulted Tombs of Mesara* (Liverpool 1924), που μεταφράστηκε στα ἀγγλικά ἀπό τον καθηγητή Droop.

24. Με την ἀποχώρησιν του Χατζηδάκη ο Ξανθουδίδης ἔμεινε ο μόνος ἀρχαιολόγος στο νησί μέχρι το 1925, ὁπότε καί τοποθετήθηκε στην Κρήτη ο Σ. Μαρινάτος.

25. Ο Φορτουνάτος, του Μάρκου Αντωνίου Φώσκολου, εἶχε ἐκδοθεῖ ἀπό τον Ξανθουδίδη το 1922.

μή αποκάμετε· ἴσως θά ἔλθωσι καί καλύτεραι ἡμέραι.

Θάρρος ἔχετε καί ὑπομονήν.

Ἐπρόκειτο νά ἔλθωμεν εἰς Χανία τῇ 20 Φεβρουαρίου διά τήν γνωστήν δίκην τῶν κιβδηλοποιῶν· τώρα μέ τήν ἀλλαγὴν τοῦ ἡμερολογίου ἡτόνησεν ἡ χρονολογία καί θά ὀρισθῇ νέα δικάσιμος, ὡς μανθάνομεν· τότε θά τά εἴπωμεν προφορικῶς. Ἐγὼ ἐλπίζω τώρα μέ τήν ἀποκέντρωσιν καί τήν εὐρυσιν τῆς δικαιοδοσίας τῶν Νομαρχῶν, ὅτι θά γίνῃ δυνατόν νά σταθῇ τό Ἱστορ. Ἀρχεῖον τῆς Κρήτης καί νά μὴν τό καταπίῃ ὁ Βλαχογιάννης²⁶.

Μέ πολλήν ἀγάπη
Σ. Ξανθουδίδης

[αριθμ. πρωτ. Ι.Α.Κ.: 360]

Ἐλ. 25/7/1923.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΡΗΤΗΣ
(Ι' ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ)

Ἡράκλειον 23 Ἰουλίου 1923

Φίλε κ. Παππαδάκι,

Σᾶς στέλλω τόν κατάλογον τῶν βιβλίων καί χειρογράφων τοῦ Μουσείου νά τόν ἀντιγράψετε κατὰ τήν ἐπιθυμίαν σας· δέν πρέπει νά τόν κρατήσετε περισσότερο τῶν 10 ἡμερῶν καί νά μᾶς τόν ἐπιστρέψετε καλῶς συσκευασμένον.

Εὐρον εὐκαιρίαν καί ὠμίλησα εἰς τόν Γεν. Διοικητὴν δι' ἐσᾶς καί τό Ἱστορικόν Ἀρχεῖον τῆς Κρήτης. Τόν εὐρον ἄριστα διατεθειμένον καί προσωπικῶς δι' ἐσᾶς καί διά τήν σκοπιμότητα τοῦ Ἀρχείου. Μ' ἐπληροφόρησεν ὅτι Νομοθ. Διάταγμα δέν κατώρθωσε νά ἐπιτύχῃ ἐκ τοῦ κέντρου διά τήν ἐπισημοποίησιν τοῦ Ἀρχείου ἀλλ' ἐπέτυχεν νά σᾶς ἐξασφαλίσῃ τήν μισθοδοσίαν ἐκ τῶν περισσευμάτων τοῦ ἐπισιτισμοῦ²⁷.

26. Παλαιότερα ὁ Βλαχογιάννης, διευθυντής —ὅπως προαναφέρθηκε— των Γενικῶν Αρχείων τοῦ Κράτους, ζητούσε με σχετικό ἔγγραφό του νά μεταφερθοῦν στην Αθήνα κρητικά ἀρχεῖα καί συγκεκριμένα τὸ ἀρχεῖο 1866, ἀλλὰ ὁ Παπαδάκης με δικό του ἔγγραφο συνιστοῦσε τὸ ἀντίθετο.

27. Για τὴν οικονομικὴ κατάσταση, ὅσον ἀφορᾷ στὴν Ὑπηρεσία των ἀρχείων, ἔχουμε ἀναφερθεῖ

Μή βάλετε εἰς τόν νοῦν σας νά ζητήσετε βιβλίον ἢ χειρόγραφον ἐκ τῶν καταγεγραμμένων ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Μουσείου διά τό 'Αρχεῖον σας. Ἐν ὧσιν δέν ἐξασφαλισθῇ καί δέν ἐπισημοποιηθῇ τό 'Αρχεῖον ὁ ἀσφαλέστερος τόπος δι' αὐτά εἶναι τό Μουσεῖον. Αὐτό μοῦ φαίνεται σᾶς τό εἶπα καί προφορικῶς. Φοβοῦμαι ὅτι μίαν ἡμέραν ὅσα μέ τόσον κόπον μαζεύεις μποροῦν νά πᾶν εἰς τόν μπακάλην²⁸ ἢ τήν ἰδιαιτέραν Συλλογὴν τοῦ...²⁹ Ὁ καθ. Χατζιδάκις μοί ἀνεκοίνωσεν ὅτι Σύλλογος Κρητῶν ἐν Ἀθήναις καί ἰδιῶται πρόκειται νά ἐξεύρουν τὰ μέσα καί τὰ κατάλληλα πρόσωπα διά τήν ἐξερεύνησιν τῆς Κρήτης ὑπό πολλὰς ἐπὶ ἐλπίδας μεταξύ τῶν ἄλλων πού σχεδιάζουν εἶναι νά καταρτίσουν ἐπιτροπὴν λογίαν δι' ἀποστολὴν εἰς Ἑνετίαν πρὸς μελέτην τῶν Κρητικῶν Ἀρχείων· ταύτης μέ προορίζουν προϊστάμενον μέ τό δικαίωμα νά ὑποδεικνύω καί τὰ ἄλλα μέλη. Δυστυχῶς καί ἡ ὑπηρεσία μου καί ἡ ἡλικία μου δέν μοῦ ἐπιτρέπουν τοιαύτην ἐργασίαν, ἀλλ' ἐσχέφθην ἀμέσως ὅτι θά ἐταίριαζες νά συμπεριληφθῇς εἰς αὐτήν τὴν ἀποστολὴν, ἃν ἐννοεῖται πραγματοποιηθῇ. Τό πρᾶγμα εἶναι ἀκόμη ἐν σπαραγμοῖς καί σέ παρακαλῶ μὴν χάμης λόγον, ἕως ὅτου ἴδωμεν τί πρόκειται νά γίνη.

Μέ φιλικωτάτους χαιρετισμούς
Σ. Ξανθουδίδης

[αριθμ. πρωτ. Ι.Α.Κ.: 363]

Χανιά 27 Ἰουλίου 1923
Πρὸς τόν Κυρ. Στ. Ξανθουδίδην

Ἐπιστρέφω τόν κατάλογον ἀφ' οὗ ἐκράτησα μερικὰς σημειώσεις³⁰. Ὅχι μόνον δέν ἐσχέφθην ποτέ περί μεταφορᾶς βιβλίων ἢ χειρογράφων ἐκ τοῦ Μουσείου

παραπάνω. Ἀλλὰ καί ἀπὸ πρακτικὴ ἀποψη, καθὼς φαίνεται, ὁ χώρος που στεγάζονταν τὰ ἀρχεῖα ἦσαν ἀπαράδεκτος: ἐνόφει τῆς ἐπισκέψεως στο Ἀρχεῖο τοῦ ἱστορικοῦ καὶ προέδρου τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, Κ. Ράδου, ὁ Παπαδάκης ζητοῦσε, με ἐγγράφῳ του, βοήθεια γιὰ νὰ περιχυθεῖ τὸ πάτωμα με νερό, γιὰ νὰ γίνῃ ὑποφερτὴ ἡ ζέστη καὶ νὰ ἀπομακρυνθοῦν — γιὰ λίγο προφανῶς — οἱ φύλλοι... (αρ. πρωτ. Ι.Α.Κ. 214/1-8-1922).

28. Ὑπάρχει ἐκθεσιὰ κατὰ σχεσης ἀρχεῖο καὶ οὐλικοῦ που βρέθηκε νὰ χρησιμοποιεῖται σὲ καταστάματα τῆς Δημοτικῆς Ἀγορᾶς, ἀλλὰ καὶ κατακύρωση διαγωνισμοῦ γιὰ τὴν ἐκποίηση ἀχρηστοῦ (:) χαρτοῦ οὐλικοῦ.

29. Τὸ ὄνομα ἔχει διαγραφῇ ἐντόνα.

30. Ἀκολουθεῖ κατάλογος χειρογράφων καὶ βιβλίων τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου (συνολ. σελίδες 7).

Μή βάλετε εἰς τόν νοῦν σας νά ζητήσετε βιβλίον ἢ χειρόγραφον ἐκ τῶν καταγεγραμμένων ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Μουσείου διά τό 'Αρχεῖον σας. Ἐν ὅσῳ δέν ἐξασφαλισθῇ καί δέν ἐπισημοποιηθῇ τό 'Αρχεῖον ὁ ἀσφαλέστερος τόπος δι' αὐτά εἶναι τό Μουσεῖον. Αὐτό μοῦ φαίνεται σᾶς τό εἶπα καί προφορικῶς. Φοβοῦμαι ὅτι μίαν ἡμέραν ὅσα μέ τόσον κόπον μαζεύεις μποροῦν νά πᾶν εἰς τόν μπακάλην²⁸ ἢ τήν ἰδιαιτέραν Συλλογὴν τοῦ...²⁹ Ὁ καθ. Χατζιδάκις μοί ἀνεκοίνωσεν ὅτι Σύλλογος Κρητῶν ἐν Ἀθήναις καί ἰδιῶται πρόκειται νά ἐξεύρουν τά μέσα καί τά κατάλληλα πρόσωπα διά τήν ἐξερεύνησιν τῆς Κρήτης ὑπό πολλὰς ἐπόψεις· μεταξύ τῶν ἄλλων πού σχεδιάζουν εἶναι νά καταρτίσουν ἐπιτροπὴν λογίαν δι' ἀποστολὴν εἰς Ἑνετίαν πρὸς μελέτην τῶν Κρητικῶν Ἀρχείων· ταύτης μέ προορίζουν προϊστάμενον μέ τό δικαίωμα νά ὑποδεικνύω καί τά ἄλλα μέλη. Δυστυχῶς καί ἡ ὑπηρεσία μου καί ἡ ἡλικία μου δέν μοῦ ἐπιτρέπουν τοιαύτην ἐργασίαν, ἀλλ' ἐσχέφθην ἀμέσως ὅτι θά ἐταίριαζες νά συμπεριληφθῇς εἰς αὐτήν τήν ἀποστολὴν, ἃν ἐννοεῖται πραγματοποιηθῇ. Τό πρᾶγμα εἶναι ἀκόμη ἐν σπαργάνοις καί σέ παρακαλῶ μὴν χάμης λόγον, ἕως ὅτου ἴδωμεν τί πρόκειται νά γίνη.

Μέ φιλικωτάτους χαιρετισμούς
Σ. Ξανθουδίδης

[αριθμ. πρωτ. Ι.Α.Κ.: 363]

Χανιά 27 Ἰουλίου 1923

Πρὸς τόν Κυρ. Στ. Ξανθουδίδην

Ἐπιστρέφω τόν κατάλογον ἀφ' οὗ ἐκράτησα μερικὰς σημειώσεις³⁰. Ὅχι μόνον δέν ἐσχέφθην ποτέ περί μεταφορᾶς βιβλίων ἢ χειρογράφων ἐκ τοῦ Μουσείου

παραπάνω. Ἀλλά καί ἀπὸ πρακτικὴ ἀποψη, καθὼς φαίνεται, ὁ χώρος που στεγάζονταν τα ἀρχεῖα ἦταν ἀπαράδεκτος: ἐνόφει τῆς ἐπισκέψεως στο Ἀρχεῖο τοῦ ἱστορικοῦ καί προέδρου τῆς Ἱστορικῆς καί Ἐθνολογικῆς Εταιρείας τῆς Ἑλλάδος, Κ. Ράδου, ὁ Παπαδάκης ζητούσε, με ἐγγράφῳ του, βοήθεια γιὰ νὰ περιχυθεῖ τὸ πάτωμα με νερό, γιὰ νὰ γίνῃ υποφερτὴ ἡ ζέστη καὶ νὰ ἀπομακρυνθοῦν —γιὰ λίγο προφανῶς— οἱ φύλλοι... (αρ. πρωτ. Ι.Α.Κ. 214/1-8-1922).

28. Ὑπάρχει ἐκθεση κατὰσχεσης ἀρχεῖου υλικοῦ που βρέθηκε νὰ χρησιμοποιεῖται σὲ καταστάματα τῆς Δημοτικῆς Ἀγορᾶς, ἀλλὰ καὶ κατακύρωση διαγωνισμοῦ γιὰ τὴν ἐκποίηση ἀχρηστοῦ (;) χαρτῶου υλικοῦ.

29. Τὸ ὄνομα ἔχει διαγραφεί ἐντονα.

30. Ἀκολουθεῖ κατάλογος χειρογράφων καὶ βιβλίων τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου (συνολ. σελίδες 7).

εἰς τό Ἀρχεῖον, ἀλλά καί ἔχω ἤδη ἀποφασίσῃ ἐν περιπτώσει κλεισίματος τοῦ Ἀρχείου νά μετακομίσω εἰς τό Μουσεῖον τά σπουδαιότερα αὐτοῦ ἀρχεῖα πρὸς ἀσφαλεστέρα φύλαξη.

Εὐχαριστῶ διὰ τὰς πρὸς τόν κ. Διοικητὴν συστάσεις. Δυστυχῶς περισσεύματα ἐπισιτισμοῦ δέν ὑπάρχουσι διὰ τὰς μισθοδοσίας. Ἐπρότεινα νά γίνῃ νέα διὰ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐνέργεια περὶ νομίμου ιδρύσεως τοῦ Ἀρχείου.

Εἶχον μάθει περὶ ἐνεργειῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου τῶν Κρητῶν. Σχέδια μεγάλα! ἀλλά ποῦ θά εὑρεθοῦν τά χρήματα, μάλιστα δέ τά πρόσωπα, τά κατάλληλα καί τά πρόθυμα νά ἐργασθῶσι;

Τό ἔργον τῆς Ἐνετίας εἶναι ὡς εἰξεύρετε, πολὺ δύσκολον, ὡς πρὸς τὴν κατὰστρωσιν καλοῦ προγράμματος καί πολλῶ δυσκολώτερον ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ. Ἀπαιτεῖται διαφέρον μέγα καί φιλοπονία ἀκατάβλητος.

Ἔχομεν κανένα Σάθαν ἢ ἄλλον Noiret; ὁ κ. Καλιτσουνάκις ἐν σχετικῷ ὑπομνήματι πρὸς τόν κ. Βενιζέλον ἐδέχετο νά μετάσχῃ τῆς Ἀποστολῆς ἀλλὰ διὰ μίαν ἀπλὴν ἐποπτεῖαν ἣν θά ἤσκη καθ' ἑκάστον θέρος μετὰ τοῦ κ. Gerland. Τὴν ἐργασίαν ἄφηκε νά ἐκτελῶσιν ἄλλοι. Μὴ ἀμφιβάλλετε ὅτι καί ὅσοι θά μετάσχῃ τῆς Ἀποστολῆς οἱ πλεῖστοι θά ἔχῃσι παρομοίας ἀξιώσεις, νά περιορισθῇ δηλ. ἡ συμμετοχὴ των εἰς ἀπλὴν ἐποπτεῖαν. Οὕτω δέ ἡ κυρίως ἐργασία θά βαρύνῃ τοὺς ὀλίγους, τοὺς καί ἀκαταλληλοτέρους ἴσως.

Διὰ τὴν δαπάνην ὁ Σύλλογος πρέπει νά ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι θά χρειασθῇ τουλάχιστον ἡμισυ ἑκατομμύριον διὰ μίαν τριετίαν.

Τό κατ' ἐμέ, ἂν σεῖς δέν μετάσχητε, δέν θά δυνηθῶ οὐδέ ἐγώ νά μετάσχῃ τῆς ἀποστολῆς· φοβοῦμαι ὅτι θά εὑρεθῶ εἰς τό μέρος τῶν ὀλίγων καί δέν αἰσθάνομαι τοὺς ὤμους ἀρκετά ἰσχυροὺς διὰ τοσοῦτον βάρος.

Ἀλλά ἅς ἀναμένωμεν τά ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐν Ἀθήναις. Ἐπιφυλάττομαι νά σᾶς ἐκθέσω, ἂν θέλετε νά ἀσχοληθῇτε ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως, πῶς ἀντιλαμβάνομαι τό ἔργον τῆς ἐξερευνήσεως τῶν ἐν Βενετίᾳ ἀρχείων.

Ὁ κ. Θεοτόκης γράφει ἐκ Κερκύρας ὅτι μεταβαίνει κατ' αὐτάς εἰς Ἀθήνας ὅπου θά λογοδοτήσῃ ἐνώπιον ἐπιτροπῆς. Ἐκεῖθεν, λέγει, ἴσως νά ἔλθῃ καί εἰς Κρήτην φέρων καί τά χαρτιά του. Ἐλπίζει, γράφει, νά συναντήσῃ καί ὑμᾶς.

Περὶ ἐπανόδου εἰς Βενετίαν λέγει ὅτι θά ἀποφασισθῇ τὴν ἀνοιξιν. Καί τότε κατὰ τρόπον ὥστε 3-4 μῆνας μόνον νά διαμένῃ ἐκεῖ κατ' ἔτος. Ἐν Ἀθήναις βεβαίως θά πληροφωρηθῇ περὶ τῶν μελετωμένων σχεδίων καί θά ἔχωμεν πληρεστεράς πληροφορίας.

Μεθ' ὑπολήψεως καί ἀγάπης
Ν. Παππαδάκις

Παρατέθηκε παραπάνω όπως είπαμε η αλληλογραφία Παπαδάκη - Ξανθουδίδη μέχρι και τό 1923. Σημειώνουμε ότι στην υπηρεσιακή αλληλογραφία του Ιστορικού Αρχείου Κρήτης είναι καταχωρημένες κι άλλες (πάνω από 50) επιστολές των δύο ανδρών από το 1924 έως το 1928 —χρόνο θανάτου του Ξανθουδίδη— οι οποίες θα δημοσιευθούν σε προσεχή εργασία.

Τελειώνοντας τονίζουμε ότι η δημοσίευση των επιστολών Παπαδάκη - Ξανθουδίδη δεν έχει κανένα άλλο σκοπό, παρά μόνο να ρίξει περισσότερο φως στις σχέσεις των δύο λογίων Κρητών και να συμβάλει στην καταγραφή των προσπαθειών τους για τη διατήρηση των αυθεντικών ιστορικών στοιχείων που συνθέτουν την ιστορία της Κρήτης. Είναι μια αναγνώριση που τους οφείλουμε εμείς οι νεότεροι, αφού στο πρόσωπό τους και στο πρόσωπο κι άλλων επιλέκτων κρητολόγων τιμούμε τον ανιδιοτελή ιστορικό ερευνητή και τη διαχρονική προσπάθειά του για τη διαφύλαξη, καταγραφή και σωστή ερμηνεία των γραπτών μνημείων του νησιού.

THE CORRESPONDENCE OF N. PAPADAKIS AND S. XANTHOUDIDES (1920-1923)

A previous article on this subject by Prof. T. Detorakis in *Lyctos*, volume II, spurred the present author to further search. The letters exchanged by Nikolaos Papadakis, who in 1920 founded the Historical Archives of Crete at Chania, and Stephanos Xanthoudides, a well-known archaeologist, were not easy to locate, since neither of them left a collection of private papers. A final attempt to search through the official correspondence files of the Historical Archive of Crete produced successful results. Over fifty letters were found registered by Papadakis, then in charge of the Archive. The correspondence between the two men lasted until Xanthoudides' death. However only the letters covering the period 1920-1923 are presented here in accordance with the article by Prof. Detorakis. The matters dealt with in the letters are interesting. They mention Papadakis' efforts to save the archives, the formation of the Archive of Crete, the difficulties encountered regarding its legal status, as well as ignorance and indifference. Xanthoudides' letters sometimes express bitter irony in situations, occasionally of a political or other nature, not dissimilar to those of the modern

day. The correspondence between the two Cretologists reveals a great deal of their respective personalities, their way of thinking and acting, and above their great love and concern for the preservation of priceless archive data on the history of Crete.

ZACHARENIA SIMANDIRAKI

